

פרויקט בן-יהודה זקוק לעזרתכם. לחצו כאן לפרטים.

ספרי לנו מה שגוי

דואל:

זכרו שאין משמעות למספרי שורה או עמוד בטקסט רציף באינטרנט. אנא ציינו מספר פסקה, ו/או העתיקו כמה מלים סביב כל שגיאה, כדי להקל עלינו למצוא את הטעון תיקון.

רשימת הגהות:

נודיע לך בדואל כשנעיין בהגהות ונתקן את הטקסט.

שלח

נשמע לשמוע מה אהבת

דואל:

ההמלצה שלך:

(אנו מפרסמים המלצות ביומן הרשת שלנו)

[YouTube-פרויקט בן-יהודה: בפייסבוק](#) | [ב](#)

[יומן הרשת של פרויקט בן-יהודה](#)

שלח

זכרונות קוטיק – פרק ששי

[לתוכן הענינים](#)

פרק ששי

משפחתנו - הסבתא - אהבתה לבעלה - יחסה
לאנשים - ר' יודל - ענייני העיר - ר' ליפא - תקיעת
הכף

סבא אהב להשתמש באמרה מיוחדת: "האדמה תקיא את עצמותיו של מי

שמוציא ילד מרשותו.^[1] ואכן, היחסים בין סבא לבין אחיו היו ממש מצוינים. אח זה, בנו יחידו וילדיו, חיו בצוותא עם הילדים והנכדים של סבא, כולם יחד כמשפחה אחת. אם אחד מבני המשפחה נפל למשכב, סבבו הכול סביבו ופשוט לא הניחוהו לרגע.

במשפחתנו שררה מין אחווה יוצאת דופן, שהוכוונה בעדינות רבה בידי סבתי האהובה והבלתי נשכחת, ביילע-ראשע. היא זו ששמרה על כל החולים במשפחה ולא עזבה אותם לרגע. אם כלה עמדה ללדת - החותנת הגיעה מיד; בת - האמא; ילד או נכד חולה - הסבתא. עם הרופא או המרפא היא עצמה היתה צריכה לדבר. אם החולה נזקק לדבר-מה, היתה זו היא שסידרה את הכול.

בביתה היה תמיד מוכן ומזומן אוכל לכל הילדים והנכדים. אם מישו נכנס, מיד היה מקבל ממנה משהו ללעוס. היא עצמה לא אכלה; תמיד חיכתה אולי יבוא הילד, אולי ייכנסו הנכד או הכלה - לכל אחד צריך לתת משהו. היא כשלעצמה שבעה מאכילתם של אחרים. רק לעתים רחוקות ראו אותה אוכלת. אם בישלה איזה מאכל טוב, הסתפקה בטעימה קטנה ואת היתר חילקה לאחרים. על אף ששתי משרתות סייעו בידה, היא עצמה תמיד אפתה, צלתה וטיגנה - היא היתה טבחית יוצאת מן הכלל. בכל יום נהגה לשלוח קדרות אוכל אל ההקדש,^[2] ועם זאת לא שכחה גם את העניים סתם, את חסרי הפרנסה. לאלה שלחה בחשאי, ובכך היתה מחיה את נפשם. היא עצמה היתה יהודייה קטנטונת וכחושה, שגופה הכיל רק בקושי את נשמתה, אבל מרץ היה לה כמו לגבר.

בעלה, אהרן-לייזר, היה חביב עליה - כמאמר הנשים - "כמו יום שבת". סבא היה מפונק גדול ואהב מאוד אוכל טוב. סבתא בישלה עבורו בכל יום מאכלים מיוחדים. מבחינתה, האסון הגדול ביותר היה, כאשר, חס ושלום, הוא מצא זבוב בצלחת. כשקרה דבר כזה לא יכול היה עוד סבא להמשיך ולאכול, ואז סבתא רצה מהר לגיסתה, אולי תמצא שם איזה אוכל טוב עבורו. אם לא היה שם כלום, היתה חוזרת אליו ומבקשת שיחכה רק רגע - היא תכין לו מאכל משובח אחר. אבל הוא, כאילו להכעיס, לא היה מוכן להמתין, ודבר זה גרם לה עגמת נפש בלתי רגילה.

סבא אהב תה טוב, וסבתא הקפידה שהתה שהוא לוגם ממנו יהיה תמיד טוב וחזק. כאשר נסע אל הפריץ, היה מוכרח לומר לה מתי בערך ישוב, ועד כמה שאפשר - אפילו את השעה, ולפי זה ידעה מתי להכין את הסמובר.^[3] אם למשל חזר ביום שני בחצות, היתה לוקחת את הסמובר אליה למעלה (שם היה חדר השינה שלהם). המשרתת כבר ישנה, וסבתא יושבה ליד הסמובר, בחדר שבקומה העליונה. מדי פעם היתה משליכה קצת פחמים לסמובר, כדי שהמים לא יצטננו,

והכול כדי שבזמן שאהרן-לייזר יחזור, יהיה לו תה רותח. כך נהגה אישה יהודייה באותם ימים.

וכך השגיחה על הסמובר כל הלילה, שירתה כמו שצריך. לעתים קרה שאהרן-לייזר התעכב אצל הפריצים כמה לילות רצופים. אז היתה מנמנמת כל הזמן בבגדיה, מתעוררת, מוסיפה פחמים לסמובר שירתה, ושוב מנמנמת. במשך היום השגיחה המשרתת על הסמובר.

אהרן-לייזר היה עקשן גדול; אם אמר כן - זה מוכרח להיות כן, ואם אמר לא - שוב לא היה עוד מקום לטענות ומענות. אם ישב בחברת אנשים ורעייתו נזקקה לו בדיוק באותה שעה, היתה ניגשת אליו בדחילו ורחימו, ובנימוס מופלג התנצלה, קודם כול, על שהיא מעיזה להפריע לו כשהוא משוחח עם אנשים. במקרים כאלה היה על פי רוב מסמן לה בידו בחוסר סבלנות, כלומר, שעליה ללכת, והיא כמובן הלכה ואף פעם לא נעלבה.

אך פעמים רבות אירע, שאנשים שבאו להיוועץ באהרן-לייזר ביקשו שאף אישתו תהיה נוכחת - היא נודעה בעיר בעצותיה הנבונות - והוא היה קורא לה: "היהודים הללו רוצים ליטול עצה מפוך". הם סיפרו את המעשה, והיא נתנה להם עצה, אבל קודם לכן הקדימה לדבריה הקדמה קצרה: "הרי אינני אלא יהודייה טיפשה, אבל נדמה לי שצריך לעשות כך וכך". בדרך כלל עצתה נשמעה.

היא מעולם לא ישבה לצדו של בעלה. היא עמדה לפניו בדרך ארץ, אף על פי שהיתה זו היא שעזרה לו בביצור מעמדו החברתי ובעסקיו עם הפריצים. תמיד השתדלה שלא יעשה שטויות בעסקים, ואילו את עצמה הציגה בכוונה תחילה כטיפשה לעומתו. כאמור, בעניינים רבים היה סבא נשמע לדעתה, ואילו היא השימה עצמה כאילו אינה יודעת שכך הם פני הדברים...

אביה, ר' יודל, נתאלמן בזקנתו ולא נותר אף ילד לצדו. שלושת בניו היו ללומדים - לא עשירים - וכל אחד מהם גר בעיר אחרת. סבתא, ביילע-ראשע, היתה בתו היחידה, והיא ביקשה ממנו שיבוא להתארח בביתה. הוא היה יהודי חכם מאוד, שנתחבב על כל בני העיר, עד כדי כך שאהרן-לייזר ביקשו להישאר בביתו כל ימי חייו, מפני שממילא אין הוא מתיר לו לעזוב. הזקן מכר את ביתו שבסמיאטיץ ואת כל רכושו ובא לחתנו שבקאמניץ. הסבא, אהרן-לייזר, שמר על חותנו זה כעל בבת עינו.

סבא-רבא, ר' יודל, עקב בתשומת לב אחר עסקיו של חתנו והגיע למסקנה - שלא היה כל כך קשה להגיע אליה - שענייני העיר מבלבלים את ראשו. יומם ולילה המה הבית מאנשים שהטרידוהו בענייני העיר השונים. חבל היה לו לזקן, שכשרונותיו של אהרן-לייזר מתכלים על בלבולי מוח ועניינים קטנוניים של עיר

קטנה, שהם רבים אפילו יותר מענייניה של עיר גדולה. לכן - כך סבר - מוטב לו לחתנו שיוותר לגמרי על ענייני העיר ויתעסק אך ורק עם הפריצים, שמהם, לפחות, אפשר להרוויח משהו. ואם לא, עדיף שייסע לבריסק ויעשה לעצמו מהר נשם גדול בחריצותו ובשכלו. מוטב להיות מנהיג **שם**, בעיר הגדולה, מאשר **פה**, בקאמניץ. שם, לכל הפחות, יעסיק עצמו בענייניה של עיר שיש בה גבירים, חכמים, לומדים ומשכילים.

ר' יודל הזקן לחץ על בתו, ביילע-ראשע, שתסביר זאת לבעלה. אבל סבא השיב כי בשום אופן לא יעזוב את קאמניץ. כאן נחים אבותיו ואבותיו, והוא עצמו כבר כמעט כילה כאן את ימיו. זה המקום שבו הוציא את מרצו ועלומיו. אפילו יתנו לו מיליונים, הוא את קאמניץ לא יעזוב. ואילו בנוגע לעסקי העיר, הוא עצמו מסכים שעליו להפסיק עם זה. זה כבר קשה לו מדי; הוא משקיע בזה כוחות רבים, ואף על פי כן עדיין איננו יוצא ידי חובתו.

או אז הוחלט מחדש כי עליו להתפטר מכל עסקי העיר. צריך היה רק למצוא את ההזדמנות הנאותה. כשנודע בעיר שאהרן-לייזר מבקש לנטוש את תפקידו, התאספו אצלו מיד כל נכבדי העיר ובעלי הבתים החשובים וביקשוהו שישאר וימשיך. ואם אכן הדבר קשה עליו, אדרבה, שיחלק ביניהם את העבודה והם ישמחו לסייע לו. בעלי הבתים דיברו ודיברו ולבסוף הסכים סבא להמשיך תקופת זמן נוספת, כדי לנסות ולראות האם אכן תוקל העבודה. וכך חלפו-עברו הימים, והוא עצמו החל לנהוג בצורה אחרת. הוא כינס אסיפות וקרא לנכבדי העיר, חילק להם עבודה והם עשו את המוטל עליהם.

אהרן-לייזר השתחרר מהרבה בלבול מוח בזכות חותנו, ר' יודל, שממילא לא היה לו הרבה מה לעשות. ר' יודל דיבר עם היהודים הרבים שגדשו את הבית, השיא להם עצות, שמע את כל טענותיהם, וכן הלאה. סבתא, שקודם לכן, מתוך דרך ארץ לבעלה, לא התערבה אף פעם בשיחות אם לא ביקשו זאת ממנה במפורש, אף היא חשה עתה חופשייה יותר. גם היא עזרה בעצה, יותר מאשר הרשתה לעצמה קודם, וכך שחררו שניהם לחלוטין את סבא מעבודה זו.

סבא התמסר כעת יותר ויותר לפריצים, וסבתא לא יכלה עוד לפשוט את בגדיה בלילה. היא היתה מנמנמת, חצי ישנה חצי ערה. יורדת ממיטתה, פעם ועוד פעם, כדי להוסיף פחמים לסמובר, שכאשר יבוא אהרן-לייזר ימצא לפניו תה רותח.

לסבא היה גיס, למדן מופלג ששמו ר' ליפע. ר' ליפע זה היה עני ואביון, ופעם שלח מכתב לגיסו, לסבא, וביקשו שיסייע לו בפרנסתו. סבא קרא לו ואמר,

כי יוכל לעשות עמו עסק כלשהו שממנו תצמח לו פרנסה נאה. מאומה לא יחסר לו, וגם סבא ירוויח מזה משהו. ר' ליפע התבונן בו ולא הצליח לעמוד על כוונתו. מה זה יכול להיות - לו תהיה פרנסה וגם אהרן-לייזר לא יפסיד מזה?

"הבה נעשה 'הסכם' כזה" - אמר לו סבא - "אני אתן לך, לאישתך ולילדיך מכל טוב, ואתה תשב ותלמד תורה. אבל תיתן לי קוויטל, ^[4] שבו תתחייב למסור לי חצי מן העולם הבא שתזכה לו בלימודיך. ^[5] אני, ברוך השם, כל חיי, לא הייתי אלא איש פשוט, איש העולם-הזה, ^[6] ובעצם אפילו את העולם הזה אין לי בידי. לפחות שיהיה לי את העולם הבא! אני פוחד שכשאבוא לעולם הבא, מר יהיה גורלי, ועולמי יחשך עלי. שם הרי אין לא איספראוויק ולא אססור..."

המילים נעתקו מפיו של ר' ליפע. הוא לא הצליח להסביר לעצמו מדוע זה מגיע לאהרן-לייזר, שיש לו כך כך הרבה מן "העולם הזה", גם מן העולם הבא. הוא אמר שעליו להיוועץ בפורייה אישתו, אחותו של אהרן-לייזר.

כך התגלגל הדבר כמה חודשים, ור' ליפע ואישתו לא הסכימו למסור לאהרן-לייזר מחצית מחלקו של ליפע בעולם הבא. הם סבלו ממחסור ומדוחק גדול. ילדיהם הקטנים נזקקו לבגדים, לנעליים, לשכר לימוד ולעוד הוצאות יומיומיות שכאלה. אהרן-לייזר תמך בהם, אבל רק בצורכי אוכל נפש, ולא יותר. הם סבלו, אך לא היו מוכנים להסכים לעסקת השותפות על העולם הבא. אהרן-לייזר כבר הקטין את חלקו בשותפות. עתה ביקש רק מחצית מלימוד התורה של ר' ליפע, ולא מכל המצוות שהוא מקיים.

מובן שלאהרן-לייזר חרה הדבר היטב. ראשית, מאוד התאוה שגם בחלקו ייפול העולם הבא; ושנית, הוא פשוט לא היה רגיל שמסרבים לו. הוא החליט לעשות דבר-מה קטן: הוא הפסיק לשלוח להם את תמיכתו בצורכי מזון. ר' ליפע, אישתו וילדיו נותרו ללא פרוסת לחם בבית, אפילו תפוח אדמה לא היה. פשוט אפשר היה למות מרעב.

מצבם היה באמת בכי רע. הם סבלו והתענו, וכשלא יכלו יותר לסבול הסכימה פורייה לעסקה: "לך כבר ותן לרשע הזה חצי מהעולם הבא שלך" - אמרה לבעלה - "אי אפשר לתת לילדים למות מרעב." מושפל ומדוכא הלך ליפע לאהרן-לייזר ואמר לו שהוא מקבל את הצעתו. הוא מסכים... אבל אהרן-לייזר, שנעלב אף הוא, ענה לו בגאווה: "אני כבר לא מעוניין בעסקה. קודם לא רצית לתת לי חצי מהעולם הבא שלך? עכשיו זה כבר אבוד. לך מכאן ודאג בעצמך לפרנס את אישתך."

ברור שאהרן-לייזר רצה מאוד בעולם הבא. הוא הבין כי אחותו היתה זו

שהתנגדה לעסקה, ורצה שאחותו, ודווקא היא, תבוא לפניו ותתחנן שיתרצה, ושהיא עצמה גם תאשר את העסקה בחתימתה. ר' ליפע לא הבין את כוונתו של אהרן-לייזר. אפשר רק לתאר באיזה מצב רוח שב לביתו. בבית היה בכי גדול. הילדים רוצים לאכול ואין מה לתת להם. בחוסר חשק הלכו ר' ליפע ואישתו לאהרן-לייזר, כמובלים לשחיטה. הם בכו לפניו והתחננו שיסכים לעסקת השותפות.

"נו, טוב" - אמר אהרן-לייזר בשקט - "נלך לרב ונחתום על התחייבות לכל החיים. אני אתן לכם פרנסה בדיוק כמו שאני נותן לילדי שלי, וליפע ייתן לי את העולם הבא מלימוד התורה שלו." אבל ר' ליפע הסכים לשלוש שנים בלבד ולא לכל החיים. לבסוף התפשרו על חמש שנים.

הם הלכו לרב והכינו הסכם על פי מה שהוחלט ביניהם. ר' ליפע ופּוּרְיָה חתמו, הרב והדיין חתמו כעדים. הצדדים נתנו תקיעת כף באלה ובשבועה, שאהרן-לייזר מתחייב לפרנס אותם כדרך הנגידים, ובעבור זה יקבל מר' ליפע מחצית מן העולם הבא שיזכה לו בלימודיו. ר' ליפע חייב ללמוד תורה כל היום ולא לעסוק בשום דבר אחר, והכול שריר וקיים.

אהרן-לייזר חזר מהרב כל כך מרוצה ושמח, שקשה לתאר זאת. אין זה דבר של מה בכך - אושרו של אהרן-לייזר! הרי אילו ניתן לו כל עושר העולם הזה בעד חצי מהעולם הבא שלו, ודאי היה מסרב ליטול. ר' ליפע ופּוּרְיָה חזרו לביתם ברגשות מעורבים. אבל מצד אחר, הרי ר' ליפע מחזיק בידו מטבע נוצץ של עשרים וחמישה רובל.

מכאן ואילך החל אהרן-לייזר לשלוח להם מכל טוב, חלב ודבש. וכשאוכל ר' ליפע, עם בני ביתו, בפעם הראשונה בחייו ארוחה משובחת, קיבלה פתאום כל העסקה פנים חדשות לגמרי, שדווקא מצאו חן בעיניו.

לתוכן הענינים

לדף הראשי של פרויקט בן-יהודה

[1] במקור: "די ערד זאל די ביינער ארויסווארפן דעם, וואָס גיט אָפּ אַ קינד פון זיך"; והשוו לקללה העממית: "די ערד די ביינער זאל דיר ארויסווארפן" (ח' חיות, "גלייבונגען און מנהגים אין פארבינדונג מיטן טויט", פילאָלאָגישע שריפטן, ווילנע 1928, עמ' 285; ג"א מאטיסוף, "ספרות הביטוי ביידיש", הספרות, 18-19 [1974], עמ' 209).

[2] הקדש - ראו לעיל, פרק א, הערה 153.

[3] סמובר - ברוסית: מיחס לתה; כלי שמימיו מורחבים באמצעות החדרת פחם אל צינור העובר בתוכו.

[4] קוויטל - בפולנית: kwit; פתקה המשמשת קבלה או שטר חוב. בלשון החסידים: הפתקה שמוסר החסיד לצדיק ועליה הוא רושם את שמו ואת בקשתו, אך כאן הכוונה למשמעות הראשונה: אישור על הסכם.

[5] מכירת העולם הבא, או חציו, היא מוטיב ידוע בפולקלור היהודי, ראו דוגמאות אצל ד' סדן, קערת אגוזים, תל-אביב תשי"ג, עמ' 50-52. וראו גם תעודות ועדויות שונות מן המאה הי"ט על מכירת העולם הבא: ע' בן-עזרא, "הסכם של ר' מרדכי'לי על חלקו בעולם הבא", פנקס סלונים, ד, תל-אביב 1979, עמ' 403-404 (אנטופוליה); י"ד בית-הלוי, תולדות רבי חיים אלעזר ואקס הרב מקאליש, תל-אביב תשי"י, עמ' 104-105 (קאליש).

[6] במקור: "א' פראָסטער עולם-הזהניק", והכוונה לאדם פשוט הנהנה מחיי החול הגשמיים.